

Sanja Zubčić

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet

Vera Blažević Krezić. 2020. *Književnimi radnjama za crkvu i domovinu s podnaslovom O novocrkvenoslavenskome jeziku Parčićeva misala iz 1893. godine*. Zagreb: Matica hrvatska, 578 str. ISBN 978-953-341-120-0

U prestižnoj je ediciji Hrvatska jezična baština Matice hrvatske 2020. godine kao četvrta knjiga iz novoga niza objavljena znanstvena monografija Vere Blažević Krezić *Književnimi radnjama za crkvu i domovinu s podnaslovom O novocrkvenoslavenskome jeziku Parčićeva misala iz 1893. godine*.

Uz pripadajući autoričin predgovor te popis kratica i oznaka, knjiga je podijeljena u tri dijela. Prvi je dio naslovljen *Parčićev misal očima vanjske i unutarnje povijesti jezika* i posvećen je kontekstualiziranju Parčićeva *Misala* kako u hrvatsko glagoljaštvo u cjelini tako i u pokret koji se razvio u 19. stoljeću s ciljem obnove hrvatskih crkvenoslavenskih liturgijskih knjiga. Taj je pokret bio motiviran s jedne strane nastojanjem da se dokine s procesom istočnoslavenizacije kojim je bio prekinut prirodan razvoj hrvatske redakcije crkvenoslavenskoga jezika, a s druge strane namjerom da sveslavenska ćirilometodska ideja posluži kao kohezivni čimbenik u uspostavi jedinstva Crkve. Središnji je posao pritom bio usmjeren na obnovu crkvenoslavenskih knjiga što je u svom djelu oživotvorio Dragutin Antun Parčić. Kako bi se pojasnio taj proces i rasvijetlili neki novi momenti, autorica je postavila šest temeljnih hipoteza iz kojih proizlaze ciljevi njezina istraživanja. Nakon temeljitoga prikaza literature o toj tematici, analiziran je postupak priređivanja misala za tisak te izložen iscrpan materijal o raspravama o tipu pisma kojim će biti otisnut *Misal*. U posao pripreme glagoljskih liturgijskih knjiga D. Parčić nije ušao sam već mu je najbližim suradnikom bio I. Črnčić, a oba su bili članovi Odbora za izradbu glagoljskih liturgičkih knjiga. Središnje pitanje koje se pritom postavljalo bilo je pitanje jezika i pisma na kojem će te knjige biti otisnute. Autorica minuciozno analizira usloženje i kadšto vrlo delikatne odnose među aktantima te rasprave, uzimajući u obzir i sve povijesne i političke okolnosti koje su djelovale na taj odabir. Svjestan svih problema koje će donijeti recepcija glagoljskoga tiska *Misala* Parčić je neumoljiv u svom nastojanju za *obstankom glagoljice*. Iako tisak Parčićeva *Mi-*

sala predstavlja vrhunac ćirilometodskih obnoviteljskih nastojanja, on je do trenutka objave ove knjige bio nedovoljno istražen. Utoliko je njezina vrijednost veća. U sljedećim se poglavljima analizira recepcija *Misala* te sudbina njegovih ponovljenih izdanja kao i sveukupna Parčićeva ostavština hrvatskoj kulturnoj povijesti, a autorica se posebno bavi ocjenama, kritikama i interpretacijama jezika *Misala* od njegove objave 1893. godine do danas. Na stranicama 116. i 117. inovativan je grafički prikaz povijesnoga razvoja crkvenoslavenskoga jezika od njegova utemeljenja do današnjih dana koji reinterpreтира neke dosad općeprihvaćene spoznaje.

Drugi dio ove knjige nosi naslov *Novocrkvenoslavenski jezični tipovi i razvojna razdoblja*. Počinje poglavljem o istočnoslavenizaciji hrvatskoglagoljskih knjiga koja se u našoj filologiji tradicionalno smatra koncem jednosmjernoga razvoja hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika. Budući da se smatrala prekidom vjekovne tradicije hrvatskih glagoljaša, sve aktivnosti poduzimane nakon toga razdoblja usmjerene su prema revitalizaciji starijih književnojezičnih stanja. U uvodnom poglavlju V. Blažević Krezić prikazuje šire crkvene okolnosti koje su dovele do potrebe za istočnoslavenizacijom hrvatskoglagoljskih liturgijskih knjiga te detaljno opisuje djela koja su na hrvatskom teritoriju nastala u tom kontekstu. Na temelju sveukupne građe autorica kaže da je istočnoslavenizacija snažno utjecala i „na onodobnu polarizaciju između (raz)govornoga jezika (...) i književnoga istočnog novocsl. jezika (...). zastupljenoga u liturgijskim knjigama“ te zaključuje kako je diglosiju/triglosiju hrvatskoga srednovjekovlja zamijenio bilingvizam novovjekovlja. Dovođenje razvoja takvoga stanja u tijesnu vezu s istočnoslavenizacijom inovativno je i utemeljeno te predstavlja nov trenutak u promišljanjima o povijesti hrvatskoga jezika. U drugom poglavlju ovoga dijela knjige autorica prikazuje stavove filologa o procesu istočnoslavenizacije, počevši od začetnika filologije poput Dobrovskoga, Kopitara i Jagića. Istaknute je filologe zabrinjavala neukost klera i njihovo nepoznavanje norme crkvenoslavenskoga jezika koje bi onda vodilo prema nekritičkom i bespogovornom prihvaćanju naredaba Kongregacije. S druge su strane bili istraživači koji ne prihvaćaju takav stav ističući da je hrvatski crkvenoslavenski jezik promišljen i normiran jezik te da je otvaranje toga jezika prema vernakularnim elementima stvar jezičnoga planiranja, a ne stihije i neznanja. Središnje je pitanje pritom kako planirati obnovu hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika u 19. stoljeću i kako se pritom odnositi prema 260 godina dugoj povijesti istočnoslavenizacije. D. A. Parčić mislio je kako jezično planiranje toga jezika mora biti utemeljeno na ravnoteži raznorodnih jezičnih elemenata, uključujući i istočnoslavenske, a planiranjem obnovljenoga liturgijskoga jezika bavili su se i biskup Strossmayer i F. Rački. U sljedećim se trima poglavljima autorica bavi jezikom i pismom izdanja R. Levakovića u prvom valu istočnoslavenizacije, I. Paštrića u drugom valu te M. Karama-

na i M. Sovića u njezinu trećem valu. Na koncu se donosi vrlo pregledan zaključak o tome što je D. A. Parčić preuzeo iz istočnoga novocrkvenoslavenskoga razdoblja i kako se to odrazilo na hrvatsku novocrkvenoslavensku normu u 19. stoljeću, kroz spomenuta tri vala. Kako bi rasvijetlila razvoj Parčićeve književnojezične koncepcije, autorica, u ovom poglavlju zajedno s M. Lukić, analizira jezik i pismo Parčićevih knjiga otisnutih prije *Misala* te triju Berčićevih izdanja. Usporedba *Mise za mrtve* i istoga teksta u *Misalu* pokazala je da je Parčić naslijedio Berčićevu „obnoviteljsku“ jezičnu koncepciju te da „vlastitim autorskim doprinosom pokušava u ravnotežu dovesti obilježja različitih crkvenoslavenskih tradicija“, uključujući i istočnoslavensku.

Treći je dio knjige ujedno i središnji i obaseže tristotinjak stranica. Naslovljen je *Iz jezika Misala i o jezičnoj koncepciji D. A. Parčića*. Jedina je zamjerka ovom dijelu knjige nepreciznost naslova koji uporabom prijedloga *iz* sugerira izbornost u ekscerpciji materijala i/ili doseg u njegovu opsegu, a u njemu nema izbornosti, sveobuhvatna je to i precizna jezična analiza pa autoričinoj skromnosti ovdje nema mjesta. U uvodnim trima poglavljima nudi se sociolingvistički pogled na hrvatski (novo)crkvenoslavenski jezik te njegov slovopis i pravopis. Posebno je poglavlje posvećeno Parčićevoj rukopisnoj *staroslavenskoj gramatici* o kojoj se u našoj filologiji malo zna, a iznimno je važna jer je njome „Parčić pokušao opisati (i propisati) hrvatsku novocsl. normu 19. st.“ Analiza je toga rukopisa pokazala da je ona u metodološkom i terminološkom smislu oslonjena na slovnice zagrebačke filološke škole dok je analizom grafetičke i grafemičke razine utvrđeno da se Parčić oslanjao na istočnoslavenizirani jezik hrvatskoglagoljskih spomenika iz 17. i 18. stoljeća pa autorica na temelju toga, ali i građe na temelju koje je Parčić sastavio svoju gramatiku, zaključuje da je *staroslavenska gramatika* zapravo *hrvatska novocrkvenoslavenska gramatika* i da predstavlja kodifikacijski priručnik iz kojega se iščitava norma toga jezika. Hrvatski je novocrkvenoslavenski jezik bio svojevrsnim poticajem za razvoj novocrkvenoslavenskoga jezika u drugim slavenskim zemljama pa tako i u Češkoj, čemu je posvećeno zasebno poglavlje. Na temelju Tkadlčikova *Misala* utvrđuju se temeljne značajke češkoga novocsl. jezika i potvrđuju se teze F. V. Mareša o tome kako češki novocsl. jezik „okuplja obilježja ruskoga i hrvatskoga novocsl. jezika, a sve na temeljima starocrkvenoslavenske i češke crkvenoslavenske tradicije“. Nakon tih uvodnih poglavlja i teksta koji ih sintetizira, slijedi središnji dio ove knjige – sustavna filološka analiza Parčićeva *Misala*. Na početku se na temeljima suvremene grafolingvističke misli analizira Parčićeva grafetička koncepcija kroz razmatranje različitih njezinih pojava poput *scripture continue*, kraćenja riječi, ligatura, pisanja velikoga i maloga slova te bilježenja brojeva. Autorica zorno pokazuje kako je Parčićev grafetički ustroj konzervativan i utemeljen na hr-

vatskoj crkvenoslavenskoj tradiciji, ali i s elementima hrvatske protestantske i istočne novocsl. tradicije u oblikovanju interpunkcije, s artificioznošću kao temeljnim načelom. U dijelu posvećenu grafematici analiziraju se načini bilježenja jerova u svim njihovim realizacijama (osobito preglednim smatram tablice u kojima se rješenja u Parčićevu *Misalu* uspoređuju s istima u crkvenoslavenskim evanđelistarima, hrvatskoglagojskim misalima te Karamanovu i Vajsovu misalu); načini bilježenja jata, opet s pripadajućim tablicama, koji je zabilježen na etimološkim mjestima i ondje gdje ima vrijednost sekvencije *ja*; načini bilježenja prednjega nazala, slogotvornih sonanata, *đerva*, *šta*, skupine *čr*, grafema *f* te alternacija *f/p* – *v*, *v/b*, rotacizma i drugih promjena. Analizom je utvrđeno da je jezično stanje blisko onomu u kanonskim tekstovima.

U opsežnoj se morfološkoj analizi, koja obaseže više od sto stranica knjige, autorica bavi svim promjenjivim vrstama riječi kroz analizu pripadajućih deklinacija i konjugacija. I ovdje se nastavlja s usporednom metodom pa se oblici iz Parčićeva misala donose paralelno uz oblike Assemanijeva i Marijanskoga evanđelja, s jedne, Vatikanskoga misala *Illyrico 4* i *Prvotiska* s druge, te Karamanova i Vajsova misala s treće strane, što omogućuje precizno utvrđivanje kojem/kojim se od triju književnojezičnih tipova i koncepcija Parčić priklanjao. Usporednom je analizom utvrđen „visok stupanj konzervativnosti (i hiperkorektnosti) prema stosl. predlošcima“, ali su potvrđene i neke inovacije preuzete iz hrvatskoga crkvenoslavenskoga i istočnoga novocrkvenoslavenskoga jezika.

U dijelu posvećenu sintaksi analizirane su one značajke koje pokazuju razliku u koncepcijama, poput kategorije živosti u imenskih vrsta riječi i genitiva negacije, sintaktičkih funkcija participa, raznih konstrukcija, kondicionala, statusa dvojine koja je u *Misalu* dosljedna. Kako bi opis jezika bio cjelovit, otvaraju se i poglavlja iz leksikologije. Dio o leksičkim dubletama koncipiran je tako da se utvrđuju podudarnosti s prethodno spominjanim usporednim tekstovima u cilju utvrđivanja leksičkoga usklađivanja, a zanimljivo je da su jedina Parčićeva leksička inovacija, nepotvrđena u ostalim tekstovima, oblici leksema *sêdêti*. Autorica popisuje i leksičke varijante te zaključuje kako se i na najpropulzivnijoj, leksičkoj razini potvrđuje Parčićeva koncepcija utemeljena na usklađivanju „dvaju „suprotstavljenih“ načela hrvatskoga novocsl. jezika: načela konzervativnosti i načela razumljivosti, odnosno funkcionalnosti“.

Na koncu knjige dolazi zaključak te iscrpna bibliografija, popis slika i tablica, bibliografska bilješka, kazalo imena, prilog koji čine fotografije *Kanona mise iz Misala* te bilješka o autorici.

Tema s kojom se suočila Vera Blažević Krezić velika je i vrlo složena tema. Iako je djelo Dragutina Antuna Parčića u njegovoj renesansnoj širini bilo poznato u akademskim i kulturnim krugovima, nije bilo dokraja istraženo i mnoge su teze bile preuzimane iz djela važnih hrvatskih i europskih slavista. Jasno je stoga bilo da bi valjalo opisati jezik Parčićeva ključnoga djela – *Misala*. Tom se poslu moglo prići na različite načine i svaki bi od njih našao svoje metodološko opravdanje. Međutim, put kojim je krenula Vera Blažević Krezić jedini je precizan, pa stoga, razumljivo, i najteži. Naime, promatrati Parčićevo djelo izolirano od složenih okolnosti u kojima je nastajalo, bilo bi neprimjereno jer je ono njima određeno. To je pak značilo zaći duboko u složene, usto vrlo nestalne i brzo promjenjive političke i crkvene prilike koje se ne mogu posve jasno iščitati iz historiografija već ih je autorica težeći što objektivnijem prikazu pomno iščitavala iz bogate, ali ne uvijek i lako dostupne korespondencije među aktantima toga vremena. To je pothvat vrijedan divljenja, a dubina i pomnost istraživanja morala bi postati uzornom. Iako je primarna tema knjige novocrkvenoslavenski jezik Parčićeva *Misala*, kako stoji u podnaslovu knjige, ona je mnogo više od toga i mogu se lako izlučiti najmanje tri opsežne teme kojima ova knjiga predstavlja temeljan prinos. To je knjiga o odjecima i dosezima istočnoslavenizacije hrvatskih liturgijskih knjiga, knjiga je to o formiranju, ustroju i odjecima hrvatskoga novocrkvenoslavenskoga jezika i konačno knjiga o jeziku Parčićeva *Misala* koji se usto promatra komparativno, u odnosu prema trima jezičnim kompleksima koji su snažno djelovali na Parčićev jezik i od elemenata kojih je, slijedeći načela konzervativnosti i funkcionalnosti na hiperkorektnoj osnovi, oblikovao hrvatski novocrkvenoslavenski jezik. Ako je dakle tema D. Parčića bila velika i složena, mogao joj je doskočiti samo jednako takav istraživač: strpljiv, marljiv, temeljit, sveubuhvatan, precizan i učen, a dosezi ove knjige potvrđuju Veru Blažević Krezić upravo takvom.

Knjiga *Književnimi radnjami za crkvu i domovinu* rasvjetljava iznimno važnu epizodu u hrvatskoj kulturnoj povijesti. U njoj se egzaktno, sintetizirajući spoznaje tradicionalne i suvremene filologije tumači postanak i struktura novocrkvenoslavenskoga jezika te Parčićeva *Misala* kao djela koje ga oživotvoruje. Stoga monografija Vere Blažević Krezić predstavlja relevantan izvor podataka i nezaobilazan priručnik u daljnjim povijesnim, kulturološkim, filološkim i inim istraživanjima 19. stoljeća, njegovih temelja i odjeka. Vrijednosti su ove knjige prepoznate i na najvišim znanstvenim instancama pa je Vera Blažević Krezić za nju dobila prestižnu *Nagradu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti za najviša znanstvena i umjetnička dostignuća u Republici Hrvatskoj za 2020. godinu za područje filoloških znanosti*.